

A 21. század világválságainak gazdasági hatásai Magyarországon

Káposzta József – Pongrácz Zsófia – Daróczi Miklós

Összefoglalás

A gazdasági válságok a kapitalista piacgazdaság velejárói, így elmondható, hogy a kialakulási körülmények is rendszerint közel, s távol azonosak. Egyes országok gazdasága olykor recesszióba fordul, ilyenkor a konjunktúrával ellentétben a nemzetgazdasági eredmények csökkenésével a GDP mértéke is csökken. A recesszióra számos tényező hatással van, ilyen például a munkaerő piac, a foglalkoztatottság, hitelkamatok, valamint a monetáris politika egyéb eszközei. Az általunk elemzett világválságok hatásai között tanulmányunkban is keressünk az összefüggéseket, ugyanis hatásaik alapján mindegyik érintette a jövedelmeket, a foglalkoztatottságot, az inflációt is. A válságok hatására romlanak az ipari teljesítmények, csökkennek a beruházások értékei és ezek összefüggésében a fogyasztás mértéke is. Megállapítható, hogy a gazdasági válságok a kapitalista piacgazdaság velejárói, így a kialakulási körülmények is rendszerint közel azonosak, így elemzésük, kapcsolati rendszerük vizsgálata lehetőséget adhat az ismétlődő gazdasági válságok negatív hatásainak mérsékléséhez. Tanulmányunkban a 2008-ban indult világgazdasági pénzügyi válság és a 2019-ben indult Covid-19 által okozott gazdasági recesszió kapcsolatát vizsgáltuk és kerestük hatásaik összefüggéseit.

Kulcsszavak: gazdasági válság, munkanélküliség, infláció, Covid-19

JEL: R10, R11

The economic impact of the global crises of the 21st century in Hungary

Abstract

Economic crises are inherent to a capitalist market economy, so the circumstances of their occurrence are usually close to identical. Some countries' economies sometimes go into recession, when, in contrast to the business cycle, GDP falls as national economic performance declines. Recessions are influenced by a number of factors, such as the labour market, employment, borrowing rates and other monetary policy instruments. In our study, we look for correlations between the effects of the global recessions we have analysed, as their effects have all affected incomes, employment and inflation. The impact of the crises is to worsen industrial performance, reduce the value of investment and, in conjunction with this, the level of consumption. It can be concluded that economic crises are inherent to the capitalist market economy, and that the conditions under which they occur are therefore usually almost identical, so that an analysis of their interrelationships and their interdependence can help to mitigate the negative effects of recurrent economic crises. In our study, we examined the relationship between the global financial crisis of 2008 and the economic recession caused by Covid-19 in 2019 and looked for the interconnections between their effects.

Keywords: economic crisis, unemployment, inflation, Covid-19

JEL: R10, R11

Bevezetés

Az A válságok vizsgálatakor meg kell állapítanunk, hogy sohasem egynemű, szabályos menetű folyamatról beszélhetünk, ráadásul a változások megélése is egyénekenként eltérő lehet, ám mégis akadnak mintázatok, melyek körvonalazódnak, összefüggéseik elemezhetőek. A hazai és nemzetközi szakirodalom szerint a krízisek túlnyomó többsége három fő szakaszból tevődik össze:

1. először romlani kezd a makrogazdasági helyzet
2. elkezdődik a válság kezelésének fázisa
3. utolsó szakaszban megkezdődik a kilábalás (Bod, 2018).

A nemzetközi szakirodalom alapján megállapítható, hogy a pénzügyi válságok esetén a megoldáshoz kapcsolható eszköztárak meredeken csökkennek, hiszen a válság kirobbanását követően a vállalkozások és a fogyasztók nem tudják kifizetni adósságaikat, a pénzügyi intézetek pedig likviditáshiányt tapasztalnak. Mindezeket figyelembe véve a pénzügyi válságot gyakran pénzügyi pánikkal vagy banki likviditási problémával hozzák összefüggésbe. Pénzügyi válságnak nevezhető egyéb helyzetek közé tartozik a spekulatív pénzügyi buborék kipukkadása, egy tőzsdei összeomlás, egy államcsőd vagy egy valutaválság is. Mindezek alapján a pénzügyi válság korlátozódhat a bankokra, de kiterjedhet egyetlen gazdaságra, egy régió gazdaságára vagy az egész világ gazdaságaira is. Az általunk vizsgált két válsághelyzet is jól mutatja, hogy a válsághelyzetek olyan makrogazdasági összefüggéseket hordozhatnak, amik átfogó és globális krízisek kialakulásához vezethetnek. Mindezek alapján összefüggéseik, kapcsolati rendszerük és megoldásukhoz vezető utak összefüggéselemzését szükségesnek tartjuk.

Carmen Reinhart és Kennet Regoff nyomán megállapítható, hogy egy átfogó pénzügyi válság után átlagosan 7-8 év kell ahhoz, hogy a krízist teljesen felszívódjon és teljesen megemésszék a gazdaságok (Carmen-Kenneth, 2009). A 2008-as pénzügyi válságot tekintve is igazolható ez a feltevés, hiszen az amerikai gazdaságnak kevesebb mint 3 év kellett ahhoz, hogy visszatérjenek a makrogazdasági mutatói a válság előtti időszakhoz, míg Magyarország esetében közel 10 év kellett a fordulóponthoz. Szakértők szerint egy válság kezdetének azon időszak tekinthető, amikor a gazdasági teljesítmény mutatói két egymást követő negyedévben csökkenő tendenciát mutatnak. Elmondható tehát, hogyha egy ország gazdaságának főbb makrogazdasági mutatói esetében negatív változások mutatkoznak meg, akkor gazdasági válság kialakulását prognosztizálhatjuk, amik hatására a fogyasztók vásárlása mérséklődik, bizonyos szolgáltatások és termékek értékesítése is visszaesik, a foglalkoztatottság csökken. A termelők redukálnak a termelés mértékén, szélsőséges esetben felfüggesztik, megszüntetik azt. Az érintett gazdasági ágak munkaerőigényének csökkentése munkanélküliséget eredményez, ami tovább mélyíti a válság állapotát, így a piacon lévő tőke mozgás hanyatlása várhatóan válsághoz vezet (Pongor-Juhász, 2020). Ha a világgazdaságot egy bonyolult és sokdimenziós rendszernek tekintjük, megállapíthatjuk, hogy fejlődésére számos tényező hathat, mivel a főszereplők (az államok, a transznacionális társaságok és az államközi szervezetek) érdekviszonyai jelentős mértékben különböznek.

A hatások és a változások lehetnek általánosak, melyek minden tényezőt ugyanúgy érintenek és előfordulnak olyanok is, amelyek egyes szereplők számára kedvezőek, mások számára viszont válságokat vagy súlyos gazdasági, társadalmi problémákat idézhetnek elő. Az államok helyzete az alapján különíthető el, hogy képesek-e a folyamatok befolyásolására, vagy a kialakult problémához csak alkalmazkodni tudnak, sodródni a globális folyamatokkal. A sokdimenziós rendszer jellegéből adódik a hatótényezők nagy száma, amelyeket önállóan és kölcsönhatásaikban is érdemes elemezni (Simai, 2007).

A válságok elterjedésüket tekintve lehetnek helyi, országos és világválságok. okaik szerint pedig elkülönítjük a hitel, a pénz, a termelési, illetve a forgalmi válságokat. A pénzválság a pénz értékvesztéséből adódik, továbbá a pénz hiányából és bőségéből is adódhat. A termelési válságok lehetnek ipari vagy mezőgazdasági eredetűek, de kijelenthető, hogy legtöbbször a túltermelés idézi őket elő, így a forgalmi válságokat két nagy csoportra különíthetjük el. Az egyik a kereskedelmi, mely a fogyasztók és a kereskedők árufelhalmozásából következik, a másik pedig a közlekedési válság, mely a közlekedési eszközök felesleges használatából, környezeti terhelés növekedéséből fakadhatnak. Szabó Barna 2018-ban írott tanulmányában arra a kérdésre kereste a választ, hogy a kedvezőtlen világgazdasági események, melyek a 21. században zajlanak – a 2008. évi gazdasági világválság, a migrációs válság és a terrorfenyegetettség növekedése –, miként hatnak a gazdasági fejlettségkülönbségek alakulására. Kutatása alapján megállapítható, hogy az EU gazdasági fejlettségét GDP-ben mérve arra a megállapításra juthatunk, hogy a fenti válsággeneráló hatások ellenére az integráció kiegyenlítő hatása az Európai Unió tagállamai között továbbra is mérhető, ami a nemzetközi munkamegosztás jelentőségét emeli ki (Szabó, 2018). Kutatásunk fókuszában szereplő két válság főbb összefüggéseit, jellemzőit, hasonlóságait és kezelésük tapasztalatait fontosnak tartjuk röviden bemutatni, hogy ezek megértése, lefolyásuk eredményeinek objektív megközelítése könnyebbé váljon.

A 2008-as világgazdasági válság számos rejtett problémát hozott felszínre és ezeken keresztül rámutatott a közgazdaságtan alapvető hibáira, a súlyos egyensúlytalanságokra, amelyek bizonyosan befolyásolják a következő évtizedben rejlő gazdasági, társadalmi lehetőségeket. Hatására megváltoztak a világ pénzügyi piacai, a világgazdaság gazdasági feltételei, de a társadalom is drámaian megszenvedte az átalakulást. A pénzügyi válságnak sok tanulsága volt a pénzügyi szektor számára. Egyrészt bemutatta, hogy a pénzügyi rendszer eredendően törékeny és érzékeny a pánikra, másrészt tévedés volt azt gondolni, hogy a stabil inflációs folyamatok elegendőek a gazdaság stabilizálásához (Khademi-Vidra, 2015). A válság bizonyította, hogy a gazdasági stabilitás időszakaiban a pénzügyi rendszer sebezhetőbbé válik, mivel a gazdasági szereplők hajlamosak nagyobb kockázatot vállalni. Megállapítható, hogy a gazdaságpolitikusok ezen konjunkturális időszakban nem hoztak válságállóság fejlesztéséhez kapcsolódó döntéseket addig, amíg a válság mélypontja be nem köszönt. A válság előtti engedékenység mögött az a meggyőződés állt, hogy a résztvevők önértéke a pénzügyi rendszer stabilitása és hatékony működése (Felcser, 2016, Radovan et al. 2023).

Ezen tényezőket elfogadva a 2020 elején kirobbant COVID-19 világjárvány óriási változásokat hozott a világ országaiban, olyan intézkedésekkel, amelyek bizonyos ágazatok tekintetében gyengüléshez, míg más ágazatokat tekintve növekedéshez vezettek. A távmunka népszerűsége, valamint a turizmus, a vendéglátóipar és a szórakoztatóipar hanyatlása a demográfiai, társadalmi viselkedések megváltozását eredményezte. A világjárványnak köszönhető változások hozzájárultak a vagyoni egyenlőtlenség növekedéséhez, hiszen a fogyasztói értékrend és a jövedelmi helyzet változásai a nemzetgazdaság minden területére kihatással voltak. A járvány megfékezésére hozott korlátozó intézkedések súlyos társadalmi-gazdasági következményekkel jártak, és az összefüggések összetettek és mélyrehatóak lettek. A járvány által kiváltott válság eltérő módon érintette az egyes országok gazdasági szektorait, ezért a térbeliség a járvány földrajzi elterjedésének és a válság területi megjelenésének egyik fontos magyarázó tényezőjévé vált (Uzoli et al., 2021). 2020 koratavaszán a koronavírus olyan sajátos kihívások elé állította még a fejlett országokat is, kiknek példátlan intézkedéseket kellett foganatosítani. Ezen pandémiás helyzetre a fejlett egészségügyi rendszerekkel és járványügyi tervekkel rendelkező országoknak sem voltak meg a válaszaik, így olyan társadalmilag korlátozó intézkedéseket kellett bevezetniük, amik alapjaiban módosították a gazdasági helyzetet (Smriti, 2020). Az egészségügyi hatásokon túl, a szigorú korlátozó intézkedések horderejére is fogható, hogy jelentős gazdasági visszaesésre lehetett számítani, amik egyrészt a járványnak (megbete-

gedések és viselkedési reakciók, keresletcsökkenés), másrészt az ellene hozott intézkedéseknek (iskolabezárás, kijárási korlátozások, létszámleépítések) volt köszönhető (Váradi, 2020, Khademi-Vidra-Bakos, 2023). Jól látható, hogy a COVID-19 világiárvány egészségügyi következménye erős kölcsönhatással volt a pénzpiacokra, amelyek a tőzsdék csökkenésével széles körű pánikot és bizonytalanságot okoztak a világgazdaság egészében. Mégis azt kell látnunk, hogy a súlyos és globális kiterjedés ellenére a piacok és a nemzetgazdaságok gyorsan talpra álltak és 2020 áprilisának elejére ismét növekedési pályán volt a globális gazdaság.

Mindezek jól mutatják, hogy a vizsgálatunkban szereplő válságok bár különböző okokból alakultak ki, mégis hasonló makrogazdasági hatásosak generáltak. Felmerülnek a kérdések: tanultunk-e az előző válságokból? Volt-e a megoldásoknak hosszú távú hatása? Ellenállóbbá vált-e a globális makrogazdaság a válságok után? Ezen kérdések elemzésére, vizsgálatára igyekszünk a továbbiakban fókuszálni.

Anyag és módszer

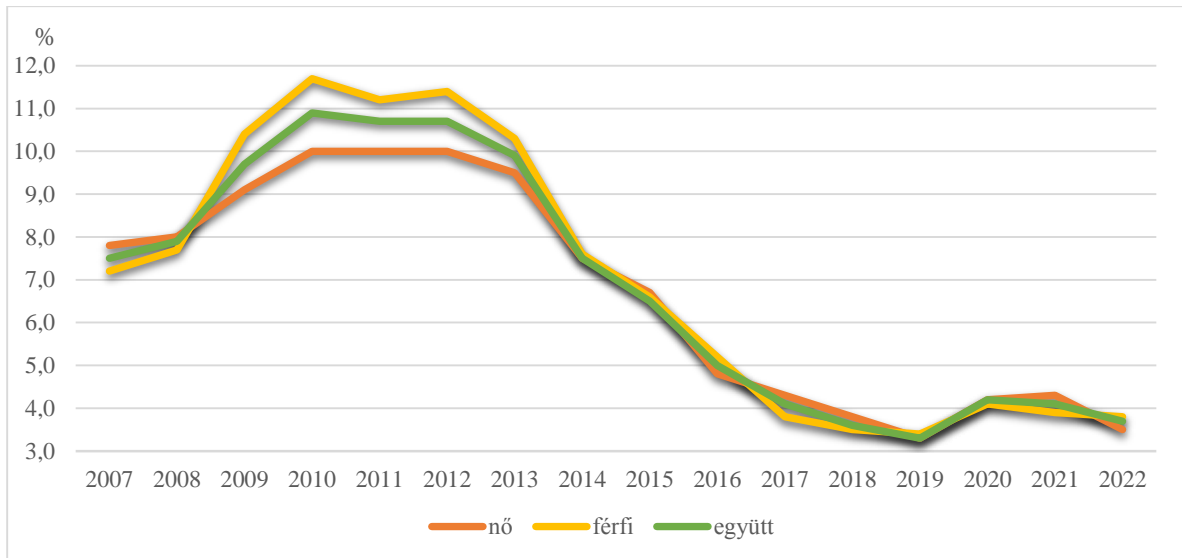
E fejezetben a vizsgálatunkhoz felhasznált indikátorokat és a számítási módszereinket mutatjuk be. Az alkalmazott alapindikátoraink a Központi Statisztikai Hivatal – KSH Tájékoztatási adatbázisából, illetve a STADAT adatbázisaiból származnak. Az általunk vizsgált adatok feldolgozását a Microsoft Excel program segítségével elemeztük, kimutatásainkból ezen program segítségével készítettük diagramjainkat. Mutatóink az alábbiak voltak:

4. munkanélküliség
5. infláció
6. bruttó hazai termék (GDP)
7. beruházások értéke
8. vállalkozásdemográfia

Mindezen mutatók együttes vizsgálatának, azok makrogazdasági összefüggéseinek kapcsolatrendszerével igyekeztünk olyan összefüggéseket megfogalmazni, amik a vizsgált gazdasági válságok közötti hasonlóságokat és meghatározó különbségeket adták.

Eredmények

A két válság általunk vizsgált mutatói közül először a *munkanélküliség* változásait vizsgáltuk meg. A vizsgált időszakunkban (2007-2022) mért munkanélküliségi ráta változása jól elhatárolható a két válság esetében. Megállapítható, hogy a 2008-as válság Magyarországot egy magasabb a munkanélküliségi rátával (7,5%) érte el. A recesszió folyamatos növekedésének hatására ezen mutató radikális növekedésnek indult és 2010-ben a csúcsponton megközelítette a 11%-ot (1. ábra).

1. ábra: Munkanélküliségi ráta alakulása 2007-től 2022-ig

Forrás: KSH, 2023/a.

Érdekes összefüggést mutatnak vizsgált adataink, miszerint a férfiak és a nők munkanélküliség rátája is elvált egymástól és mintegy 2%-kal magasabb mértéket mérhetünk a férfiak esetében a munkanélküliség csúcspontján. Ez is alátámasztja, hogy az adott időszak ipari termelésének (autógépgyártás, építőipar) visszaesése volt kiemelkedő, ahol a férfiak foglalkoztatása kiemelkedő. Az adatokból is jól kirajzolódik a hazai válsághelyzet normalizálódásának elhúzódása. A kilábalás első jeleihez mintegy öt évre volt szükség, amikor a munkanélküliségi ráta 10% alá tudott csökkenni. A 2008 előtti időszak adataihoz való visszatéréshez összességében mintegy hét évre volt szüksége a hazai nemzetgazdaságnak, majd ezt követően a lendületes foglalkoztatási helyzet javulása egészen a COVID-19 megjelenéséig fennmaradt. Eddigre a munkanélküliségi ráta 3,6%-ra csökkent, ami szinte teljes foglalkoztatást mutat. A 2019-ben kialakult járványhelyzet a foglalkoztatásban ismét szűkülést okozott, de messze nem volt figyelhető az előző válsághoz mért rátanövekedés. A munkanélküliségi ráta 2020-ban a járványhelyzet csúcspontján 4,2%, 2021-ben pedig 4,1%, míg 2022-ben szinte megegyezett a 2018-as évi adatokkal (3,7%). Ezen eredmények kialakulásában az új foglalkoztatási módok megjelenése (home office, online oktatás, hibrid foglalkoztatások) mellett a Kormány foglalkoztatási támogatásai is jelentős szerephez jutottak. Mindezen tényezők és intézkedések hatására foglalkoztatási szempontból jelentős visszaesés nem volt megfigyelhető, így a válság elmúlásával rövid úton való gazdasági „felpattanás” volt megfigyelhető.

A munkanélküliségi ráta változásai után az *infláció* tendenciáját vizsgáltuk a 2007-2022-es időszakban. Ha visszamegyünk az EU integrációnkig megállapítható, hogy az infláció is hasonló mértékű ingadozást mutat, mint a munkanélküliség, csak ellenkező előjellel. Az Európai Unióhoz való csatlakozás óta a fogyasztói árunk alakulását nagymértékű ingadozások jellemezték, az éves ár ingadozások -0,2% és 8,0% között mozogtak. A vizsgált időszakunk kezdetén (2007) az inflációs rátánk olyannyira magas volt, hogy annak 7,9%-os értéke közel ötszöröse volt az EU átlagának. Az adott időszak inflációját számos tényező befolyásolta, de kiemelkedő volt közöttük a forint árfolyamának euróhoz mért ingadozása mellett az olaj- és élelmiszerárak világszinten mért magas árszínvona (2. ábra).

A globális gazdasági válság hatására az inflációs ráta jelentősen csökkenésbe kezdett, ami a válság csúcspontján (2009) 4,0%-ra mérséklődött. Ezen csökkenés a belső fogyasztás visszaesésével, az elkölthető jövedelmek csökkenésével indokolható. Az infláció mértékének változásait vizsgálva a

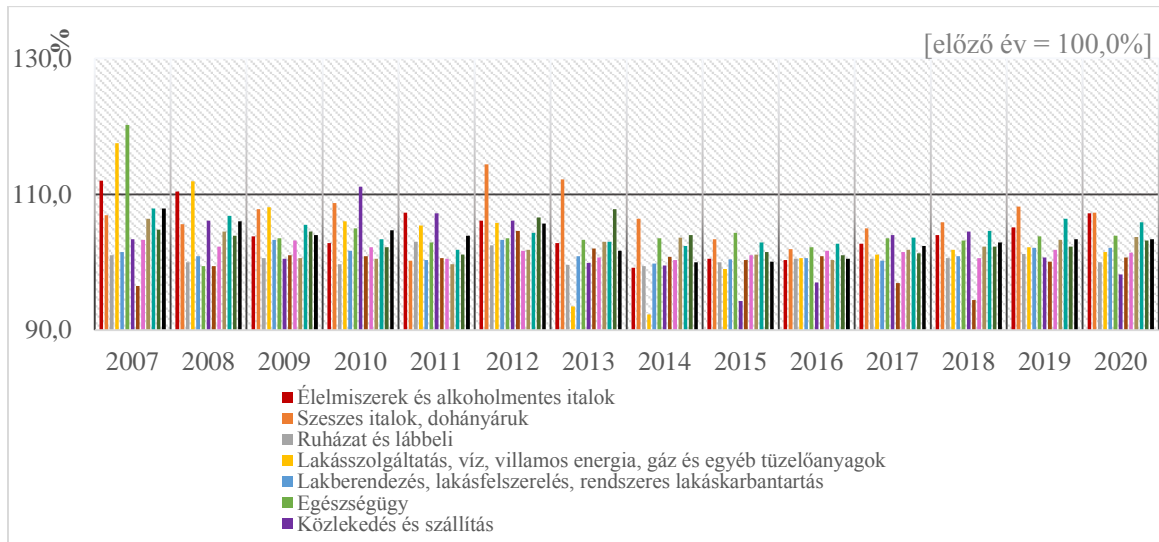
2015. évi -0,1%-os mélypont is azt igazolja, hogy Magyarország a gazdasági válságból mintegy 7 év után kezdett kilábalni, hiszen az inflációs növekedése ezen esetben a fogyasztás bővülésével van szoros kapcsolatban.

2. ábra: Az infláció változása az előző évhez képest 2007 és 2022 között

Forrás: KSH, 2023/b.

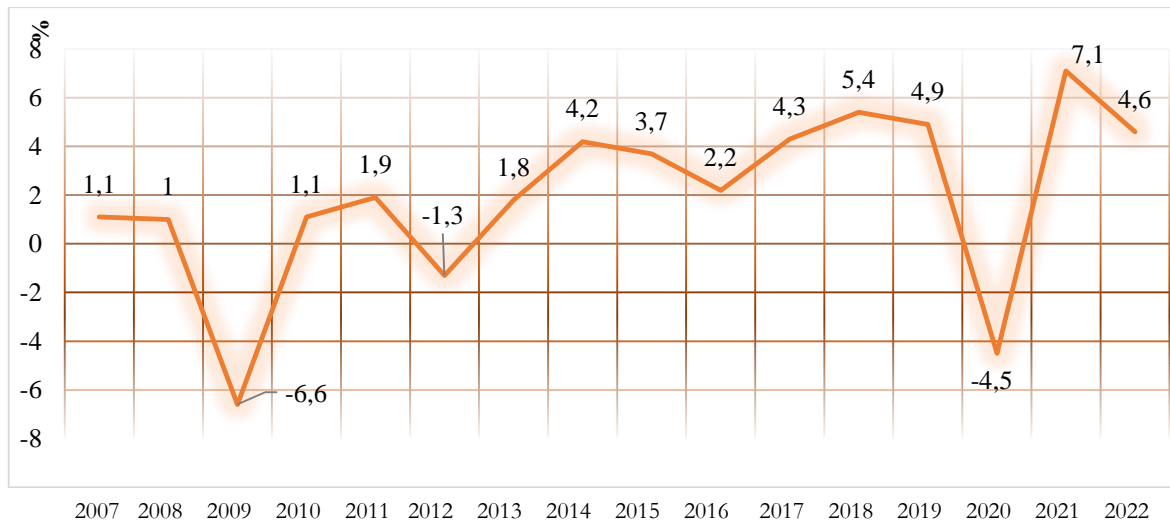
A 2016 utáni inflációs növekedés elsősorban a foglalkoztatás bővülésével és a 2017-ben megtörtént alkoholtartalmú italok, a dohányárak, a járműüzemanyag és az élelmiszerek magasabb árainak, jövedéki adóinak növekedésének volt köszönhető. Az áremelkedés üteme 2019-ben a COVID megjelenésével stagnálni kezdett és megrekedt a 3,4%-os szinten. Az infláció mértékének stabilizációját vizsgálva nem figyelhető meg a fogyasztás olyan szintű visszaesése, mint amilyen a 2008-as világválság idején volt. Ez újabb kereskedelmi csatornák megnyílásával, házhozszállítás kiemelkedő fejlődésével, online marketing bővülésével indokolható, hiszen ezen időszakban a foglalkoztatás csökkenése nem érte el az előző válságban megfigyelt mértéket. A pandémiás időszak elmúlásával kiemelkedő fogyasztásbővülés volt megfigyelhető, ami kiemelkedő inflációs tendenciát indított el, ami 2022-re megközelítette a 12%-ot.

3. ábra: A fogyasztói árindex vizsgálata 2007 és 2020 között

Forrás: KSH, 2023/a.

A *fogyasztói árindex* elemzését hét különböző tényező árváltozásain keresztül vizsgáltuk. Az általunk vizsgált két válság fogyasztási szokásai nagy hasonlóságokat mutatnak, hiszen a fogyasztás által befolyásolt árindex kiugrásai ezekkel lennének indokolhatóak. A világgazdasági válság időszakában az élelmiszer áremelkedés és a rezsiköltségek mellett az egészségügy fogyasztói árindexe növekedett kiugróan, míg a COVID időszakban az élelmiszerek és az alkoholos italok fogyasztói árindexek emelkedését érdemes kiemelni. Összességében megállapítható, hogy a fogyasztói árak emelkedése az általános inflációs szinten túl is tapasztalható volt Magyarországon a vizsgált időszakban, ami a mai napig megfigyelhető tendencia (3. ábra).

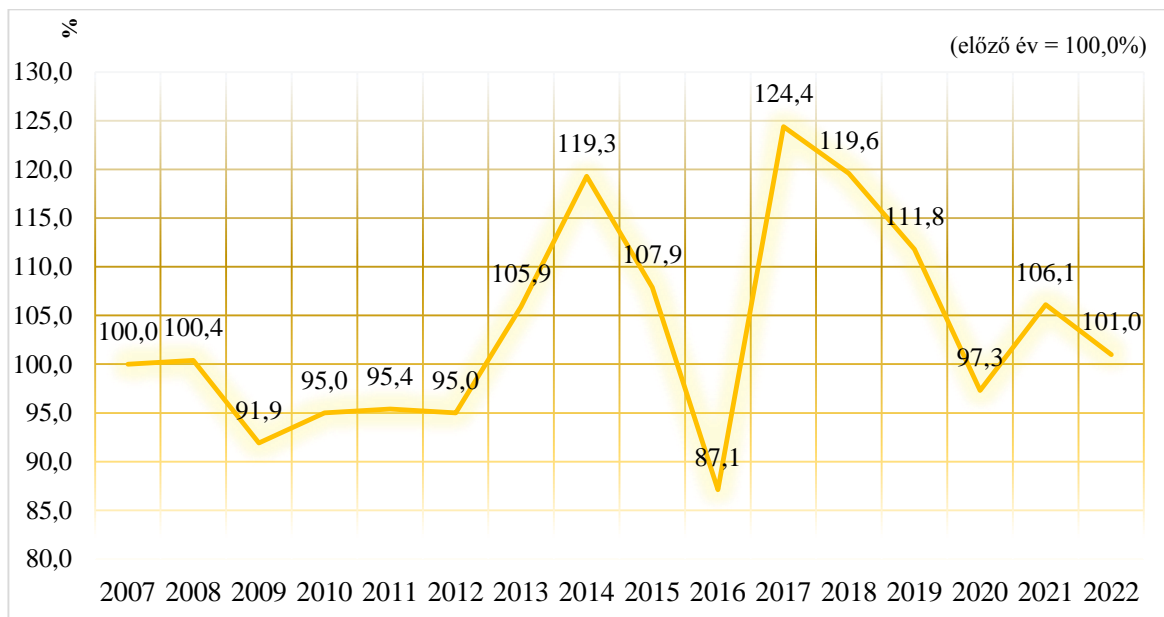
4. ábra: A GDP volumenváltozása az előző évhez képest (2007–2022)

Forrás: KSH, 2023/b.

A *bruttó hazai termék* (GDP) változását vizsgálva megállapítható, hogy 2008-as válság hatása következtében jelentős zsugorodás volt megfigyelhető. A vizsgált időszakban pozitív növekedési tartományból -6,6%-os csökkenést ért el a nemzetgazdaság összessége a válság mélypontján. Ez többek

között köszönhető volt a fogyasztás, illetve a külföldi befektetések visszaesésének, a munkanélküliség növekedésének. A GDP változásának vizsgálata is bizonyítja, hogy Magyarország gazdasága mintegy 6 év után került ismét növekedési pályára. A 2013-tól tartó növekedési periódus folyamatos bővülést mutatott, aminek hatására stabilizálódott az évenkénti 5% körüli GDP növekedés. Ez a növekedési periódust állította meg 2020-ban a COVID-19 járvány globális negatív hatása, minek következtében Magyarország gazdasága is jelentősen (4,5%-os) visszaesést mutatott (4. ábra).

Vizsgálatainkból megállapítható, hogy a 2008-as gazdasági és pénzügyi válság és az abból következő elhúzódó recesszió 2012-ig a *beruházások* csökkenő tendenciáját eredményezte. 2013-ban elindult az EU által finanszírozott fejlesztési időszak (2013–2020) növekedést eredményezett a hazai gazdaságfejlesztésben.

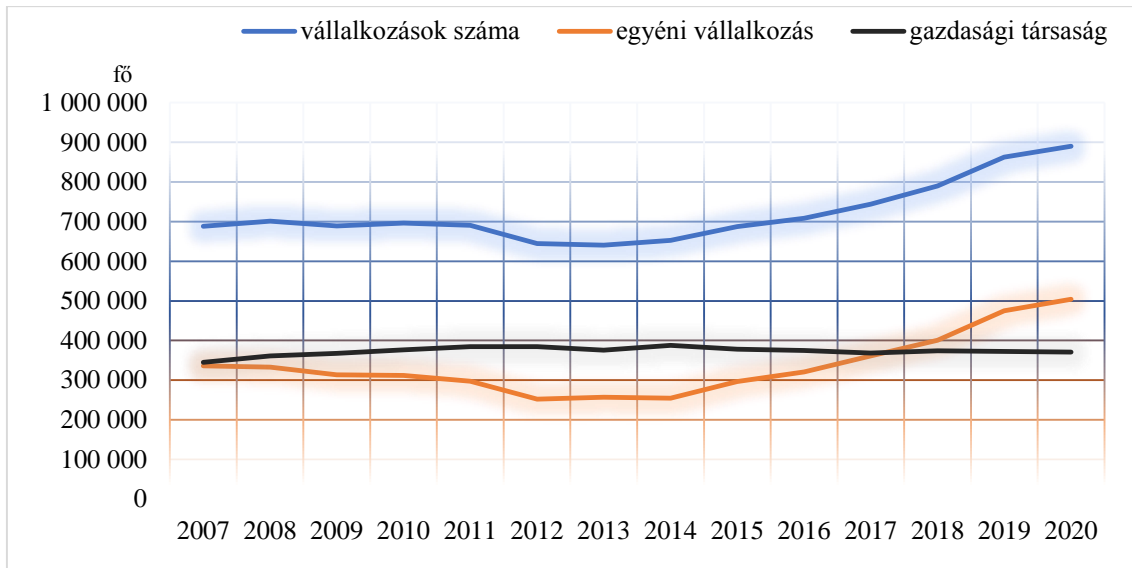

5. ábra: A nemzetgazdasági beruházások volumenindexei (2007-2022)

Forrás: KSH, 2023/b.

A 2008-as időszaktól kezdődően megfigyelhető a folyamatos recesszió kialakulása, ami a 2013-ig tartott. Az EU új fejlesztési periódusának indulásával a nemzetgazdasági beruházások volumenindexe is folyamatos növekedésnek indult és 2017-re meghaladta a 124%-ot. A vizsgált időszakot összegezve elmondható, hogy Magyarországon a COVID megjelenéséig átlagosan 15%-os beruházási volumenindex növekedés volt megfigyelhető évenként. A pandémia kialakulása az előzőekben vizsgált mutatókhoz hasonlóan jelentős csökkenést okozott a beruházásokban is, de a visszaesés messze nem tartott olyan sokáig, mint az előző válság esetében (Oblath-Palócz, 2020, Neszmélyi et al, 2022). A 2021-es nyitás utáni időszak gyors gazdasági fellendülést hozott, de a gazdaság bővülés hirtelensége több esetben is gátló tényező vált. A fogyasztás bővüléséből kiinduló termékhiány jelentős korlátozójává vált számos (pl. autógépgyártás, építőipar) gazdasági ágának, ami jelentősen befolyásolta az infláció növekedését (5. ábra).

Mіндеzen gazdasági változások elemzéséhez fontosnak gondoljuk megvizsgálni a *működő vállalkozások számának* alakulását is. Magyarországon 2007 és 2020 között az Eurostat adatai alapján a 2007-es évben 1.015.406 működő vállalkozás volt regisztrálva. Ezt követően azonban a pénzügyi válság hatására ennek a számnak a csökkenése volt megfigyelhető. A már az előzőekben is felvázolt válságból való kilábalás hét éve alatt 2013-ra a működő vállalkozások száma közel 13%-os csökkenés mellett 887.703-ra csökkent.

6. ábra: Működő vállalkozások száma (2007-2020)

Forrás: KSH, 2023/b.

A 2008-as gazdasági válság utáni periódus csökkenése némi fellendülést mutat a működő vállalkozások számában, de a szám csupán 2016-ra érte el a gazdasági válság előtti vállalkozások számát. A működő vállalkozások számában a COVID nem okozott jelentősebb törést, ellenben a vállalkozások szerkezetében igen. A szerkezeti átalakulás az egyéni vállalkozások számának növekedésének kedvezett, így napjainkra már a működő vállalkozások közel 50-át adják ezek a vállalkozási formák (6. ábra). Ez elsősorban a szolgáltatási ágazat előretörését, gazdasági szerkezetéhez való kiemelkedő hozzájárulását mutatja.

Köveztetések és javaslatok

Vizsgálatink eredményeit összevetve arra a megállapításra juthatunk, hogy a vizsgált válságok bár hasonló irányból hatottak a nemzetgazdaság egészére, mégis jelentős hatásbéli különbségeket mutatnak. Elemzésünk alapján megállapítható, hogy a legfontosabb válságállósági tényező mindig az adott ország gazdasági fejlettségének, fejlődési periódusának állapotában rejlik. Egy hanyatló periódusú gazdaság válsággal való találkozása jelentős gazdasági és társadalmi visszaesést produkálhat, ami akár egyes tényezők esetében elérhet a kilábalási időszak 7-10 évét is.

Ezzel ellentétben egy prosperáló, foglalkoztatási mutatóiban, beruházási tényezőben jó fejlődési irányokat hordozó, finanszírozási szempontból stabil nemzetgazdaság válságállósága mindig erőt mutat. Mindezeket figyelembevéve fontosnak tartjuk azon gazdasági ágak fejlesztésének előtérbehelyezését, amik tudásintenzitásukkal, hatékony termelékenységükkel jelentősen elősegíthetik az adott ország gazdasági függetlenségét, jövőbeli fejlesztésének hosszú távú stratégiáját.

Hivatkozott források

Az EU Tanácsának és az Európai Tanácsnak a hivatalos honlapja. (2023). Forrás: Az EU válaszin-
tézkedései a Covid19-járványra: <https://www.consilium.europa.eu/hu/policies/corona-virus/timeline/>

- Bíró, A. (2022): Így alakul ki a legpusztítóbb gazdasági világválság: sok most az intő jel, nem lehet mindent kivédeni. *Pénzcentrum*. <https://www.penzcentrum.hu/gazdasag/20220627/igy-alakul-ki-a-legpusztitobb-gazdasagi-vilagvalsag-sok-most-az-into-jel-nem-lehet-mindent-kivedeni-1126077>
- Bod, P. Á. (2018): *Magyar gazdaságpolitika-tűzközelből*. Akadémia Kiadó. <https://doi.org/10.1556/9789630598934>
- Carmen, M. R. – Kenneth, S. R. (2009): *This Time is Different: Eight Centuries of Financial Folly*. Princeton University Press, 2009. <https://doi.org/10.1017/s0022050710000628>
- Elemzés Központ (2022): Pénzügyi válság: A 2008-as gazdasági válság hatásai, következménye. <https://elemzeskozpont.hu/20-legnagyobb-recesszio-az-elmult-100-evben-mit-tanulhatunk>
- Felcser, D. (2016): A pénzügyi válság tanulságai. *Hitelintézeti Szemle*, 127–130.
- Kátai, G. - Nobilis, B. (2009): Az aggregált aktivitást befolyásoló tényezők Magyarországon. *MNB WORKING PAPERS*, 7.
- Khademi-Vidra, A. – Bakos, I. M. (2023): The Impact of Sustainable Education Practices on Food Consumption Behaviours – An Experimental Study of Agrarian School's Students in Hungary. *European Journal of Contemporary Education* 12(2) 462–479. <https://doi.org/10.13187/ejced.2023.2.462>
- Khademi-Vidra, A. (2015): [Youth in the space: socio - spatial theories and practices](#). *Romanian Review of Regional Studies: Journal of the Centre for Regional Geography* 11(1), 121–128.)
- KSH (2010/a): Munkaerőpiaci helyzetkép, 2009. *Statisztikai tükkör*. KSH.
- KSH (2010/b): *Makrogazdaság, 2008–2009*. Budapest, Központi Statisztikai Hivatal.
- Losonczi, M. (2009): A globális pénzügyi válság újabb hulláma és néhány világgazdasági következménye. *Pénzügyi szemle*, 9–24.
- Neszmélyi, Gy. I. – Vinogradov, Sz. – Nagy, H. (2022): Regional inequalities within the Visegrad group over the years 2000–2018. *European Spatial Research and Policy* 29(1), 5–24. <https://doi.org/10.18778/1231-1952.29.1.01>
- Oblath, G. – Palócz, É. (2020): Gazdasági növekedés, fogyasztás és megtakarítás Magyarországon az elmúlt évtizedben. *Társadalmi R riport*, 40.
- Pongor-Juhász, A. (2020): A gazdasági válságok 5 fázisa - és minden más, amit vállalkozóként tudnod kell a recesszióról. <https://pongorjuhaszattila.hu/a-gazdasagi-valsagok-5-fazisa/>
- Simai, M. (2007): A világ és az EU a XXI. század göröngyös útjain. *Magyar Tudomány*, 1130. <http://www.matud.iif.hu/2007-09.pdf>
- Smriti, M. (2020): How deadly is the coronavirus? Scientists are close to an answer. *Nature*. <https://doi.org/10.1038/d41586-020-01738-2>
- Szabó, B. (2018): A XXI. század világgazdasági eseményeinek hatása az Európai Unió integrációs folyamataira és a mezőgazdasági munkamegosztásra. *Gazdálkodás*, (3), 228–244. <https://ageconsearch.umn.edu/record/275489/>
- Tóth, A. (2020): Minden, amit a tudomány eddig felderített a koronavírusról. <https://qubit.hu/2020/03/09/minden-amit-a-tudomany-eddig-felderitett-a-koronavirusrol>
- Uzzoli, A. – Kovács, S. Z. – Páger, B. – Szabó T. (2021): A hazai COVID–19-járványhullámok területi különbségei. *Területi Statisztika*. <https://doi.org/10.15196/ts610302>
- Váradi, B. (2020): *Munkaerőpiaci tükkör 2019*. Budapest, Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont.

Wimmer, Á. – Csesznák, A. (2012): Vállalati teljesítménymérés a döntéstámogatás tükrében. *Vezetéstudomány*, 112. <https://doi.org/10.14267/veztud.2012.07.09>

Szerző(k)

Káposzta József

ORCID [0000-0002-1239-8541](https://orcid.org/0000-0002-1239-8541)

CSc (közgazdaságtudomány)

egyetemi tanár

Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem, Vidékfejlesztés és Fenntartható Gazdaság Intézet

kaposzta.jozsef@uni-mate.hu

Pongrácz Zsófia

ORCID [0009-0003-8172-7681](https://orcid.org/0009-0003-8172-7681)

egyetemi hallgató

Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem, Vidékfejlesztési agrármérnök BSc szak

pongrazcz.zsofi@icloud.com

Daróczi Miklós

ORCID [0000-0001-5533-8189](https://orcid.org/0000-0001-5533-8189)

PhD (gazdálkodás- és szervezéstudományok)

egyetemi docens

Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem, Műszaki Intézet

daroczi.miklos@uni-mate.hu

A folyóírratra a Creative Commons 4.0 standard licenc alábbi típusa vonatkozik:

[CC-BY-NC-ND-4.0.](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/)

